

Uru Asụsụ Ọdịnaala (Igbo) bara n'Ìkuziri ndị Okenye nọ n'Ìme Eobodo maka Ọrụ Ugbo na Steeti Ebonyi, Nigeria.

N. Nwigwe na Eze, J. N.

Department of Arts and Social Science Education
Faculty of Education, Ebonyi State University, Abakaliki.

Ụmịedemede

Nchọcha a lebara anya n'uru asụsụ ọdịnaala bara n'ìkuziri ndị okenye nọ n'ime obodo maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi. Onye nchọcha gbasoro usoro sọvee kenkowa wee mee nchọcha a. Ajujụ nchọcha abụọ ka e ji wee mee nchọcha a. Onye nchọcha ji usoro nsere ebumnuche wee hoputa ndị okenye dị otu narị na iri atọ (130) bụ ndị e ji mee nchọcha a, Ngwa nchọcha bu njumaza nke ihe e depụtara n'ime ya di iri na asaa (17), bukwa nke onye nchọcha jiri aka ya deputa. E jiri pacenti (%) na miin ($\bar{x}$) wee zaa ajujụ nchọcha. A choputara na iji asụsụ ọdinala akuziri ndị okenye nọ n'ime obodo maka ọrụ ugbo na-eweta otutu uru ndi gunyere: Ọ na-ewulite nkuzi na mmuta mee ka o di ire; Ọ na-eme ka nkuzi na omumu ihe di mfe na nghota, Ọ na-eme ka ha na-enwe onu oge ha na-amu ihe n'ihu na o bu asusu ha na-aghota ka e ji akuziri ha. Ozọ kwa, o na-eme ka a mata obodo onye si na ya, na-echedwara ha omenaala na nkwenye ha. Ọ na-eme ka udo na idinotu na-achi n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-akuziri ha ihe. Ọ na-ebelata onodu itiboribo n'etiti ndi okenye ahụ bi n'ime obodo aru oru ugbo, dgz. Site n'ihe ndi a a choputara onye nchọcha tutara alo ndi a; ka ndi na-akuziri ndi okenye maka oru ugbo ga-abu naani ndi maara asu ma na-eke asusu odinala ndi ha na-akuziri. Ozọ kwa, o bu naani asusu odinala (Igbo) ka a ga-eji enye okwa di mkpa na mgbasazi ozi ndi ozọ maka oru ugbo n'igwe okwu na nke onyonyo (radio na television). A ga-edeputa akwukwo jonalu maka oru ugbo n'asusu odinala ma n'olundi ndi okenye ahụ a na-akuziri ihe, nke a ga-eme ka ha na-aghota ihe a na-akọ banyere usoro ogbara ohuru n'ikoputa na ichekwa ihe oriri. Nke a ga-enye aka belata ukọ ihe oriri na ubiam na Steeti Ebonyi ma na gburugburu Naijiria niile.

Okpuruokwu Okwu: Asụsụ, Ọdinala, Ọrụ Ugbo, Ndị Okenye, Nkuzi na Mmụta.

Mkpolite

Asụsụ bụ ngwa mmadu na ibe ya ji na-ezikorita ozi ma na-akpakorita ukà. Asụsụ bara ezigbo uru na mmekorita mmadu na ibe ya. Ọ nweghi oganihu o bula nwere ike ibata n'etiti mmadu na ibe ya, ma o bu obodo na ibe ya ma o buru na asusu adighi. Ya mere m ji asi na asusu bu "Odumghaliakwu" n'ihu na ndi mmadu na-ebikorita n'udo n'obodo ha. E nwere udidi asusu di ichie ichie nke gunyere asusu odinala na Asusu ndi mba ozọ (asusu bekee, French, China na ndi ozọ).

Asusu odinala bu njirimara ndi o bula na agburu ha si na ya. Obodo Naijiria nwere otutu asusu odinala kariri nari ise (500) n'onu ogugu (Blench, 2012). Ha gunyere asusu Igbo, Hausa, Yoruba bu nke ndi na-achi achi hoputara ka e jiri eme ihe. Ndi ozọ gunyere Efik, Ibibio, Kanuri, Echie, Ikwere, Fulfude, Tiv, Ijaw, Edo Annang. Asusu ndi a nwere ike ibu asusu mbu mmadu mutara asu n'oge o di na nwata. E nwekwara ike ikpo ha asusu epum (mother tongue, L1). Asusu odinala bara nnukwu uru na nkuzi na mmuta, o kachasi n'iji akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka oru ugbo ma o bu oru ubi na Steeti Ebonyi.

Oru ugbo/ubi bu naani ihe otutu ndi mmadu na-aru n'obodo Naijiria, o kachasi na Steeti Ebonyi. Ọ bukwa site n'oru ugbo ahụ ka ha si enweta ego, ihe oriri na ihe ha ji azu ezinaulo ha. Mana kemgbe a choputara aku di n'ime ala (mmanu) n'afọ iri ise gara aga, otutu ndi mmadu leghara oru ugbo anya na-achosi naani oru bekee n'obodo mepere emepe. Onodu ahụ wetara ukọ ihe oriri n'ihu na o buzi naani ndi okenye bi i'ime obodo ka a hapuru oru ugbo, ndi amaghi agu ma o bu ede n'usoro ogbara ohuru n'ikoputa oru ugbo.

Inwe nka aguede a na-ekwu maka ya bu n'asusu odinala. Bamgbose (1998) kwuru na o bu site n'iji asusu Odinala eme ihe ka Naijiria ga-eji gbanahu ukọ, agu na ubiam. N'olu nke ya:

inwe nka aguede n'asusu odinala ga-enyere ndi oru ugbo bi n'ime obodo aka imata usoro ka mma itinye nri ala (fertiliza), mekwa ka ha hapu usoro ochie ma nabata usoro ohuru, si na ndi enweghi nka puo buruzie ndi nwere nka n'usoro ogbara ohuru n'ikoputa ihe oriri. N'uzo di otu a ka ha ga-esi na-amubawanye ihe ha na-akoputa n'oru ugbo.

Site n'ihe okammuta a kwuru, o were ewu na okuko anya na iji asusu odinaala akuziri ndi okenye maka oru ugbo ga-eme ka ha na-aghota ozi di mkpa dikà usoro e si etinye nri ala; oria na umu aruru na-emekpa ihe a kuru n'ugbo ahụ nakwa uzọ a ga-esi ekpochapu ha, mkpuru osisi ogbara ohuru ndi na-amị mkpuru nke oma nakwa usoro e si akoputa ha, oge ka mma iji akonye ihe o bula n'ala nakwa usoro e si echekwa ihe a koputara n'ugbo ka o ghara imebi.

Okonkwo (2006) na-akowa na asusu odinaala bara uru n'agumakwukwo nakwa n'usoro nkiti e ji amu ihe na-abughị n'ogige ulokwukwo. Ileghara asusu odinaala anya bu otu n'ime ihe na-adolara Naijiria na otutu obodo ndi ozọ na mba Afrika aka elekere azu n'ihe gbasara nkanuzu na usoro ogbara ohuru n'ikoputa ihe oriri.

Mana otutu obodo na mba uwa dikà China, Japan, Germany, South Korea na-enwekarị agamnihu n'ihe gbasara nkanuzu na usoro ogbara ohuru e ji akoputa ihe oriri n'ihu na ha nabatara ma na-ejikwa asusu odinaala eme ihe n'uzo o bula.

Iji hu na ndi okenye na-arụ oru ugbo n'ime obodo na-aghota maka nkanuzu na usoro ohuru n'ikoputa oru ugbo gbadoro ukwu n'iji asusu odinaala nke o na-asu kemgbe o di na nwata, asusu nne na nna ya ji zulite ya, asusu ya na ndi ezinaulo ya, umunne ya, ndi enyi na ndi agbata obi ya na-asukorita. O bu asusu odinaala ahụ ka o ji eche echiche, akowaputa onwe ya nke oma n'etiti ndi mmadu, na-egosiputakwa mmetuta obi ya. O buru na e leghara asusu odinaala ahụ anya, jirizie asusu bekee n'ikuziri ndi okenye ihe gbasara oru ugbo, o ga-ewetara ya ogbatauhie n'ihe a na-akoro ya. O ga-adi ya ka e si n'ulo dupu ya n'ama ebe o nweghi onye o ma n'ihu na o gaghi aghota ihe a na-ekwu banyere usoro ka mma n'ikoputa ihe oriri.

Iji asusu odinaala akuziri ndi okenye oru ugbo na-eme ka mmuta di ire. Ufodu usoro nkuzi ndi na-adiikari ire n'ikuziri ndi okenye oru ugbo bu usoro ngosiputa. Fafunwa (1991) kwuru na usoro nkuzi a na-eme ka onye a na-akuziri na-ahu ihe a na-ekwu maka ya na-emekwa ihe a siri ya mee. N'uzo di otu a ka ha si na-amuta ihe a na-akuziri ha site n'iji asusu odinaala.

Maduka (2007) na-akowa na asusu odinaala na-enye aka na mwulite onwe nakwa idi na-eche echiche nke oma n'uzo ga-enyere ha aka iru oru ugbo n'uzo o kwesiri. O na-enyekwa aka n'ime ka ndi okenye ahụ nandi na-akuziri ha ihe na-enwe ezi mkparita uka banyere usoro ohuru n'iru oru ugbo.

Okafor (2008) kowara na usoro agumakwukwo ma o bu omumu ihe o bula ga-agbanye mgborogwu n'asusu dabara adaba. O kwuru na o bu site n'iji asusu dabara adaba ka agumakwukwo ma o bu omumu ihe ahụ ga-esi weta amamihe, nka na ukpuru di mma nke mmadu ga-eji webata mgbanwo na ndu ya nakwa n'oha obodo. O bu nke a mere na asusu odinaala ji di mkpa n'ikuziri ndi okenye maka oru ugbo.

Ugbo (2008) na-akowa na asusu odinaala na-enye aka n'iwulite nkuzi na omumu ihe maka oru ugbo/ubi, na-emekwa ka ndi okenye no n'ime obodo na-aghota ihe a na-akuziri ha, na-ewulitekwu usoro ha jibu na-ako oru ugbo. N'aka nke ya, Onyemenam (2009) kwuru ka a na-eji asusu odinaala akuziri ndi okenye maka oru ugbo n'ihu na o ga-enyere ha aka imata nkanuzu di ire n'ikoputa ihe oriri n'oge ugbo a;

Nsogbu Nchocha

E nwere ike iji udidi asusu di iche iche kuziere ndi okenye maka oru ugbo. Asusu odinaala bu otu n'ime asusu e nwere ike iji kuziere ndi okenye bi n'ime obodo maka usoro ohuru n'iru oru ugbo. Otutu ndi okenye a bi n'ime obodo aru oru ugbo anaghi aghota ihe a na-akuziri ha maka usoro ogbara ohuru n'ikoputa ihe oriri di iche iche n'ihu na o bu asusu bekee ka e ji edeputa ma na-aguputa ihe ntuzi aka o bula a na-enye ha. Iji maa atu, o na-enye ha nsogbu imata mkpuru osisi nke ogbara ohuru ndi na-amita mkpuru nke oma, inwe nka n'usoro e si etinye nri ala, imata oria na umu aruru ndi na-emekpa ihe a koro n'ugbo ahụ nakwa otu a ga-esi ekpochapu ha, inwe nka otu e si ekpochapu ahia n'usoro ogbara ohuru, oge ka mma e ji akonye udiri nri o bula nakwa usoro e si echekwa ihe a koputara n'ugbo ka o ghara imebi.

Ndi a na-akuziri bu ndi okenye bi n'ime obodo. Ha amaghi agu ma o bu ede asusu bekee, naani asusu odinaala ka ha mara asu, ya mere na a ga-asị na e ji asusu bekee akuziri ha maka oru ugbo, mana ndi okenye ahụ ji asusu odinaala na-akoputa oru ugbo. Onodu a na-ebute ogbatauhie n'etiti ndi okenye ahụ na ndi na-akuziri ha ihe, nke mere na ha anaghi aghota usoro ogbara ohuru n'iru oru ugbo. Nke a mere na uko ihe oriri na ubiam na-eti ndi mmadu isi n'ala n'obodo Naijiria o kachasi na Steeti Ebonyi. Nchocha a na-eleba anya ichoputa uru a ga-enweta site n'iji asusu odinaala akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka oru ugbo na Steeti Ebonyi.

Ebumnuche Nchọcha

Ebumnuche nchọcha a na-eleba anya

1. Ichọputa njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi
2. Ichọputa uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndi okenye maka ọrụ ugbo.

Ajujọ Nchọcha

1. Kedu njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo n'Ebonyi Steet?
2. Kedu uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndi okenye maka ọrụ ugbo?

Usoro A gbasoro Mee Nchọcha

Udidi nchọcha e ji mee nchọcha bụ usoro sọvee kenkowa.

Nworgu (2015) hụtarā usoro sọvee kenkowa dika usoro na-akọwa otu ihe ma o bụ onodu di n'etinyeghi ma o bu wepu ihe o bula n'ihe a na-ahuta anya n'oge ahụ. Usoro nchọcha a dabara n'isiokwu nchọcha n'ihia na o na-eleba anya ichọputa uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndi okenye maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

Ebe nchọcha gunyere okpuru ochichi ime obodo iri na ato (13 L.G.A) e nwere na Steeti Ebonyi. E ji usoro nsere ebumnuche hopta ndi nchọcha gunyere ndi okenye iri (10) n'okpuru ochichi nke o bula. Ya mere na onugwu ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo e jiri mee nchọcha a di otu nari na iri ato (130 adult farmers). Ngwa e jiri mee nchọcha a bu njumaza. E jiri pacenti (%) hazie data e nwetara n'ajujọ nchọcha nke mbu, mana ajujọ nchọcha nke abuo ka e jiri miin (x) hazie ma tuchaa data e nwetara na ya. Akara miin bidoro na 2.50 gbagowe ka a nabatarā dika aziza dabara n'ihe a na-achọ, ebe akara miin pekariri 2.50 bu ndi a nabataghị na nchọcha a.

Ihe a chọputara

Ajujọ Nchọcha I

Kedu njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi?

Table I: Osiṣa banyere njirimara ndi na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

N = 130

	Njirimara Ha	Onugwu zara	Pacenti %
A	<u>Afo ha gbara</u>		
	30 – 39	15	11.5%
	40 – 49	40	30.8%
	50 – 59	55	42.5%
	60 karịa	20	15.4%
B	<u>Oke/Nwunye</u>		
	Nwoke	80	61.5%
	Nwaanyi	50	38.5%
C	<u>Ogo Agumakwukwo ha</u>		
	Agughi akwukwo	60	46.2%
	Ogo priamari	40	30.8%
	Ogo sekondiri	20	15.4%
	Ogo N.C.E na OND	10	7.6%
D	<u>Alumdi na Nwunye</u>		
	Luru di/nwunye	110	84.6%
	Alubeghi di/nwunye	20	15.4%

Na tebulu nke mbu, onye nchọcha jiri uzọ ihe anọ wee gosiputa njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo n'ime obodo na Steeti Ebonyi. Ihe ndi a gunyere; ileba anya n'afọ ole ha gbara, o bu nwoke ka o bu nwaanyi; ogo agumakwukwo ha, na imata ma ha aluola di/nwunye.

Ahutara na otutu ndi okenye ahuno na aghata afọ iri anọ ruo na iri ise na itoolu (40 – 59 yrs). Ndiumu nwoke di iri asato (80; 61.5%), ebe umu nwaanyi di iri ise (50; 38.5%). 60; 46.2% n'ime ha bu ndi agughi akwukwo ma ncha, ebe 40; 30.8% bundi gara nnani ogo priamari ebe naani 20; 15.4% gara ogo

sekondiri. Na tebulu ahụ, o gosiri na otutu n'ime ndi okenye ahualaola di na nwunye, 110; 84.6%.

Ajuju Nchocha II

Kedu uru asusu odinaala bara n'ikuziri ndi okenye maka oru ugbo?

Tebulu II: Osis a banyere uru asusu odinaala bara n'ikuziri ndi okenye maka oru ugbo na Steeti Ebonyi.

Onu ogu	Ihe e deputara maka nchocha	($\bar{X}$)	Sd	Mkpebi
1.	O na-ewulite nkuzi na mmuta, mee ka o di ire.	3.21	0.93	Nabata
2	O na-eme ka nkuzi na omumuihe di mfe na nghota	3.29	0.86	Nabata
3	O na-eme ka ha ghota otutu mkpuru okwu nke ha anaghi aghota n'olu bekee	3.20	0.82	Nabata
4.	O na-eme ka ha na-etinye ihe a na-akuziri ha n' oru ozugbo.	3.18	0.78	Nabata
5.	O na-eme ka ha na-enwe onu oge ha na-amu ihe omumu	3.24	0.82	Nabata
6.	Ha na-agbaso usoro onatarachi n'imu nka di iche iche nakwa usoro ogbara ohuru n'iru oru ugbo.	3.42	0.71	Nabata
7.	O na-echekwara ha omenaala na nkwenye ha, amata obodo onye si na ya.	3.25	0.82	Nabata
8.	O na-eme ka udo na idinotu na-achi n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-akuziri ha ihe.	3.43	0.68	Nabata
9.	O na-ewulite omenaala na nkanuzu nke odinaala	3.50	0.77	Nabata
10.	O na-eme ka ndi okenye ahụ na-aghota ihe a na-akuziri ha nke oma	3.60	0.82	Nabata
11.	O na-ebelata onodu itiboribo n'etiti ndi okenye bi n'ime obodo aru oru ugbo	3.46	0.78	Nabata
12.	O na-eme ka ha na-enwe agu imuta ihe na iju ajuju	3.33	0.75	Nabata
13.	O na-eme ka ekereuche ha na-ewulite, ha na-eche echiche n'onwe ha.	3.13	0.78	Nabata

Tebulu nke abuo gosiri osisa miin ($\bar{x}$) di iche iche a na-enweta n'iji asusu odinaala akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka oru ugbo. Data na-egosi na ndi nyere osisa nabatara ihe niile e deputara maka nchocha site na nke mbu ruo na nke iri na ato (1 – 13), ndi akara miin ha bu; 3.21, 3.29, 3.20, 3.18, 3.24, 3.42, 3.25, 3.43, 3.50, 3.60, 3.46, 3.33 na 3.13 n'otu n'otu. Nke a putara na ihe e deputara maka nchocha bucha uru a na-enweta n'iji asusu odinaala akuziri ndi okenye maka oru ugbo na Steeti Ebonyi.

Mkparita Uka n'ihe a Choputara

Ihe a choputara gosiri na ndi okenye a bi n'ime obodo aru oru ugbo, otutu n'ime ha no na agbata afọ iri anọ rue na iri ise na itoolu (40 – 59), nke na-egosi na ha a puola na ndi ntorobia. Ndi okammuta Onokerhoraye na Okafor (2011) kowara na etiti onuogu afọ ole (average age) ndi okenye na-arụ oru ugbo n'ime obodo na-agba arigowela elu, site n'afọ iri ato na ise rue n'afọ iri anọ (35–40 yrs). Ha kwuru na ihe na-ebute nke a bu na ndi ntorobia na-apusi n'ime obodo aga n'obodo mepere emepe icho oru bekee. Opupu ndi ntorobia n'oru ugbo mere na uko ihe oriri na-adizi. Otutu n'ime ndi okenye ahụ bu ndi nwoke, tinyekwara ndi nwaanyi. Otutu n'ime ha enweghi agumakwukwo o bula, ebe otutu ndi ozo gara naani ogo praimari. Udiri onodu a bu ihe a na-ahutakarị n'ime obodo, agughi akwukwo na-eme ka ndi mmadu ghara inweta oru nke ga-enyere ha aka ibi ndu n'uzo o kwesiri. O bukwu ya mere na agu na ubiam na-adikari n'ime obodo nke mere na ndi mmadu na-esi ebe ahụ eje n'obodo mepere emepe icho oru (Ijere, 2009). Ozo kwa, n'ih na otutu ndi okenye ahụ aluola di na nwunye, o gaghi adiri ha mfe ihapu ezinaulo ha n'ime obodo jewe obodo mepere emepe. Nke a mere ha bi n'ime obodo aru oru ugbo nke bu naani oru ha nwere ike iru n'enweghi agumakwukwo.

Na tebulu nke abuo, a choputara na uru asusu odinaala bara n'ikuziri ndi okenye maka oru ugbo gunyere ihe ndi a; o na-ewulite nkuzi na mmuta mee ka o di ire. O na-emekwa ka nkuzi na omumu ihe di mfe na nghota. O na-enye aka n'ighota otutu mkpuru okwu bu ndi ha enweghi ike ighota n'asusu bekee. O

na-eme ka ha na-etinye uche n'ihe a na-akuziri ha n'orụ ozugbo. Ọ na-eme ka ha na-enwe ọnyị oge ha na-amụ ihe omumụ n'ihị na ha maara asụsụ e ji akuziri ha ihe. Ọ na-emekwa ka a mata obodo mmadụ si na ya, echekwara ha omenaala na nkwenye ha. Ọ na-eme ka udo na idinotu na-achị n'etiti ndị ọrụ ugbo na ndị na-akuziri ha ihe. Ọ na-emekwa ka ọndụ itiboribọ belata n'etiti ndị ọrụ ugbo bụ n'ime obodo. Ha na-enwe agụụ imuta ihe na iju ajuju n'onwe ha n'ihị na e ji asụsụ ha maara akuziri ha. N'ikpeazu, ọ na-ewulite nka ekereuche ha, na-eme ka ha na-eche echiche nke oma banyere otu ha ga-esi ruo ọrụ ugbo nke oma. Nchọcha a yitere nchọcha Ugbo (2010) na Bamgbose (2009) bụ ndị gbadoro ụkwụ n'uru dighasi ichie ichie a na-enweta n'iji asụsụ odinaala akuzi ihe, bukwa ndi gunyere ihe a choputara na nchọcha a.

Mmechi na Ntuta Alo

Iji hụ na e mejuputara ebumnuche n'ihe gbasara ikuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi, asụsụ odinaala bara ezigbo uru n'ime nke ahụ. Site n'iji asụsụ odinaala (Igbo), a ga-emejuputa ebumnuche; ihe mmuta nke uburu isi, ihe mmuta nke mmetuta obi na ihe mmuta nke omume. N'uzo di otu a ka a ga-eji hụ na a churu agụụ na ubiam oso ukwu eru ala na Steeti Ebonyi.

N'ihị nke a, onye nchọcha tutara alo ndi a;

1. A ga-ahụ na ndi na-akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka ọrụ ugbo bu naani ndi maara asu ma na-edede n'asusu odinaala ndi ha na-akuziri.
2. Jonalu maka ọrụ ugbo ka e kwesiri ka e deputa n'asusu odinaala na olundi ha, nke ga-eme ka ndi okenye ahụ na-aghotā ihe a na-akọ.
3. E kwesiri izuputa otutu ndi nkuzi maka ọrụ ugbo, ndi maara nke ekwe na-aku n'ihē gbasara asusu odinaala ndi ọ na-akuziri.
4. Mgbasa ozi o bula n'igwe okwu na (radio na televishon) maka ọrụ ugbo ga-aburiri n'asusu odinaala ka a ga-eji zie ozi ahụ. Nke a ga-enye aka hū na ndi okenye na-arū ọrū ugbo na-aghotā maka ntuziaka o bula a na-enye ha banyere usoro ogbara oheru n'ikoputa ihe oriri na ichekwa ya. Nke a ga-eme ka ukō ihe oriri na ubiam belata na Steeti Ebonyi ma na gburugburu obodo Naijiria.

Edensibia

- Bamgbose, A. (1998). Mother tongue Education U.S.A. Hemming way Press.
- Blench, R. (2012). An atlas of Nigerian Languages (3rd ed.) Cambridge UK Kay Williamson Education Foundation.
- Fafunwa, A. B. (1991). History of Education in Nigeria. NSP Educational Publishers Ltd.
- Ijere, M. O. (2009). Leading Issues in rural development. Enugu: Acena Ventures Ltd.
- Maduka, O. (2007). Citing a Lingua Franca for Nigeria new. Daily Times. P. 26.
- Nworgu, B. G. (2015). Educational Research: Basic Issues and Methodology. Nsukka University Trust Publishers.
- Okafor, M. I. (2008). Functional Mass Literacy Education through Indigenous languages a prerequisite for national development in Nigeria. Central Book Ltd Agbor.
- Okonkwo, C. E. (2006). Mother tongue Education: A Reminder of some forgotten views to Nigerian Education. Journal of Research in Curriculum. 6,4(3) 69 – 80
- Onokerhoraye, A. G. Na Okafor, F. C. (2011). Rural development and planning for Africa. Bening City. The Benin Social Sciences for Africa.
- Onyemenam, O. (2009). The Nigerian Languages and the teaching of English Language. London, longman.
- Ugbo, O. (2010). Benefits of indigenous languages on teaching and learning of adult farmers. Journal of Agriculture and Social Research 4(2) 60 - 69